

**Avrupa Araştırmaları
Enstitüsü**

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŐTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA'DA SİYASAL İLETİŞİM BİLİM DALI

MEDYANIN ELE GEÇİRİLMESİ : ROMANYA

Dönem Projesi

PERİM CANEL

İSTANBUL, 2022

MEDYANIN ELE GEÇİRİLMESİ : ROMANYA

Perim Canel, Avrupa'da Siyasal İletişim, 586121004

Öz

Dünya çapında özgür olduğunu iddia eden ancak bağımsızlığı her geçen gün daha çok yok olmakta olan bir medya sistemi bulunmaktadır. Medyanın ele geçirilmesi, haber medyasının, devlet ve/veya devlet dışı özel çıkar gruplarının ticari veya siyasi çıkarları doğrultusunda algı yaratmasını ve kamu çıkarlarını göz ardı etmesiyle mümkün olmaktadır. Medya sahipleri, işletmelerine ve siyasi çıkarlarına yönelik hükümetin olumlu yaklaşımı karşılığında siyasi liderlere destekleyici haberler sağlar. Devlet, medyayı politik çıkarları için kullanan en güçlü aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet medyayı finanse ederek kendisine bağımlı kılmaktadır. Devlet gerektiği takdirde çıkarlarını korumak için kamunun bilgi alma hakkını dahi sınırlayabilmektedir. Böyle bir ortamda gazetecilerin görevlerini yerine getirebilmesi güçtür. Devlete bağımlı olan bir medyanın bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda Avrupa Birliği üye ülkesi Romanya'da medyanın nasıl ele geçirildiği tartışılmıştır. Ülke hakkında genel bilgiler, siyasi/ekonomik tarihi, yayıncılık faaliyetleri, medya sektöründe yaşanan krizleri, medyanın genel eğilimleri, medya ve siyaset ilişkisi, basın ile ilgili yasal düzenlemelere değinilmiştir. Romanya'da medyanın nasıl ele geçirildiği anlatılmıştır. Türkiye ve Romanya medyasının benzerlik ve farklılıkları ile ilgili değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Medya, Siyaset, Bağımsızlık, Şeffaflık, Krizler

Abstract

There is a media system that claims to be free around the world, but whose independence is disappearing day by day. Media capture is possible when the news media creates a perception in line with the commercial or political interests of state and/or non-state private interest groups and ignores public interests. Media owners provide supportive news to political leaders in exchange for the government's positive approach to their businesses and political interests. The state emerges as the most powerful actor that uses the media for its political interests. The state makes the media dependent on itself by financing it. If necessary, the state can even limit the public's right to information in order to protect its interests. It is difficult for journalists to fulfill their duties in such an environment. It is not possible to talk about the independence of a media that is dependent on the state. In this context, how the media was seized in Romania, a member state of the European Union, was discussed. General information about the country, its political/economic history, broadcasting activities, crises in the media sector, general trends of the media, the relationship between media and politics, and legal regulations related to the press are mentioned. It is explained how the media was seized in Romania. An evaluation has been made about the similarities and differences of the Turkish and Romanian media.

Keywords: Media, Politics, Independence, Transparency, Crises

Giriş

Romanya'nın nüfusu Ulusal İstatistik Enstitüsü verilerine göre yaklaşık olarak 19.1 milyon olarak hesaplanmıştır. (Institutul Național de Statistică, 2021) Ülke toplam 238,4 bin kilometrekare yüzölçümüne sahiptir. Bu özellikleri Avrupa Birliği'nin en kalabalık altıncı ve en büyük sekizinci üye ülkesi olmasını sağlamıştır. Macarlar ülkedeki en büyük azınlık olarak nüfusun %6,1'ini, çingenerler ise %3,1'ini oluşturmaktadır. Diğer etnik azınlık grupları daha düşük oranlara sahiptir. Ukraynalılar yaklaşık olarak %0,3'ünü, Almanlar %0,2 ve Türk, Rus ve Tatar azınlıkların ülke nüfusunun toplam oranı %0,7'dir. (Index Mundi, 2021) Ülkedeki on sekiz milliyetten azınlık grubu, parlamentoda temsil edilmektedir.

Yönetim şekli üniter yarı başkanlık yapısındaki cumhuriyettir. Romanya; yasama, yürütme ve yargı alanında "kuvvetler ayrılığı" ilkesini anayasa ile güvence altına almıştır. (Perju, 2015) Romanya nüfusu 10 yıl öncesiyle kıyasladığımızda 1 milyon düşüşle 2021 yılında 19.190.000 olmuştur. Romanya'daki çalışma ücretlerinin düşüklüğü, Rumenlerin Avrupa ülkelerine göç etmesine neden olmuştur. (Institutul Național de Statistică, 2021)

2021 yılının GYSİH toplam 636,481 milyar dolar, kişi başına ise 32.950 dolar olarak görülmektedir. Romanya, Avrupa'nın en yoksul ve eşitsiz ülkelerinden biridir. Eğitim sistemine baktığımızda, lise terk oranları artış göstermektedir. (Ivan, Pricopie, Frunzaru, Cismaru, & Corbu, 2012) Sağlık hizmetleri halkın bütününe ulaşamamaktadır. (Holt, 2010) Romanya'da eğitim ve sağlık sistemine, Avrupa ülkeleri arasındaki daha iyi bir seviyeye ulaşmak adına daha çok yatırım yapılmalıdır.

Nikolay Ceausescu döneminde baskın milliyetçilik eğilimleri, infazının ardından 1989 sonrasında tamamen terk edilmemiştir. Ceausescu zamanında uygulanan komünizm yönetimini bugün devam etmiyor olsa da Rumen partiler istikrarlı politikalar sürdürememektedir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019) Partiler önemli politika konularında tutarsız politikalar izlemektedir. Devlet yaşanan problemler konusunda etkili çözümler üretememektedir. Yönetişim sorunları, Genel Veri Koruma Yönetmeliği'nin yasal ve pratik uygulaması, gazetecilerin karşılaştığı zorluklar, kamunun haber alma hakkının engellenmesi ve bu doğrultuda haberlerin sansüre uğraması konuları parlamento çözülmesi gereken problemlerden bazılarıdır.

Rumenlerin büyük çoğunluğu haberleri televizyondan almaktadır. Bu nedenle en çok tüketilen medya aracı televizyondur. Televizyon önemli ve güvenilir haber kaynağıdır. Televizyona bu kadar bağımlı olunmasına rağmen haberler yeterince takip edilmemektedir. Romanya, AB ülkeleri içindeki en düşük genel haber tüketimi düzeyine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. (Eurostat, 2018)

Günümüzdeki, reklam finansmanına bağımlı medya pazarı geçmişte de sınırlı kaynaklara sahipti. Gazetecilerin çalışma koşullarında, sürekli mesleki ve finansal belirsizlik, iş güvencesi yoksunluğu ile karşı karşıya olmaları içerik üretimini etkileyen etkin bir faktördür. (Olivier Baisnée, 2015) Profesyonel çalışma koşullarının yokluğu ve işçi koruma mekanizmalarına olan ihtiyaç her geçen gün daha belirgin hale gelmektedir. Çünkü iş güvencesi bulunmayan gazeteciler yetersiz maaşlar almaktadır. Medya şirket sahipleri reklamverenler dışında siyasi bağlantıları aracılığı ile finansman desteği alabilmektedir. Böyle bir ortamda devletin medyayı ele geçirmesi ve hükümetin propaganda aracı haline getirmesi kolaylaşmaktadır. Bu araştırmanın varsayımları şunlardır;

Varsayım 1: Romanya'da hükümet medyayı ele geçirmiştir.

Varsayım 2: Romanya ve Türkiye medyası yoğunlaşma, basın yasaları, medya ve hükümet ilişkileri açısından benzerlik göstermektedir.

Niteliksel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konuyla ilgili bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler, raporlar, kitaplar ve internet haberleri incelenecektir. Elde edilen veriler analiz edilecek ve varsayımların doğruluğu test edilecektir. Araştırmanın sınırlılıkları Romanya'daki medya kuruluşları ile birebir röportaj yapılabilecek araştırma bütçesinin bulunmaması ve zaman kısıtlılığıdır.

Kavramsal olarak “medyayı ele geçirme”, zenginlerin ekonomik kaynaklar elde etmek amacıyla kullanabileceği kurumsal yıkım biçimidir. Medyayı ele geçirme, özellikle baskıcı rejimlerin haber medyasıyla ilişkisini açıklar. Hükümetlerin halk üzerindeki kontrolünü medya araçlarının ele geçirilmesiyle nasıl sürdürdüğünü gözler önüne serer. Hükümetin haber medyasını ele geçirmesi, hükümetin halkı ikna etmesi ve meşruiyetini arttırması için kestirme bir yol haline gelmiştir. Bu kapsamda Romanya'da hükümetin medya ile ilişkileri incelenmiştir.

Ülkenin Tarihi, Ekonomisi ve Siyasi Yapısı

İkinci dünya savaşını kaybeden Romanya, savaş kazanan blokta yer alan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin ağırlığını ülkede hissetmiştir. 1945'ten Ceausescu'nun devrildiği 1989'a kadar ülkede Sovyet rejiminin etkisi altında olan tek parti yönetimi görülmektedir. Bu yıllar arasında ülkede ekonomi devletin egemenliği altındaydı. Romanya'da, üretim araçları devlet tarafından yönetilmekteydi. Bu sistemde, hangi ürünlerin ne kadar üretileceğine ve dağıtılacağına devlet karar vermektedir. Bu yıllarda sanayileşme hızlandı. Ekonomik büyüme ile aynı orantıda dış borçlar artmıştı. Seksenli yıllarda halkın yalnızca temel gıdalara erişebildiği tedbirler ile ülkenin tüm dış borcu ödendi.

Geçmişte planlı ekonominin günümüzde ise serbest piyasa ekonomisinin hâkimiyeti görülmektedir. Avrupa Birliği içerisinde Romanya tarım ve endüstriyel üretimi ile öne çıkmaktadır. (Can, 2021) Romanya'daki diğer ekonomi sektörleri; doğal gaz ihracatı, tarım, balıkçılık, araba, sanayi, inşaat ve hizmet sektörüdür. En çok ihracat edilen ürünler sırasıyla araç parçaları, arabalar, yalıtımlı tel, rafine petrol ve elektrik kontrol panolarıdır. (The Observatory of Economic Complexity, 2019)

Ülkede ekonomisinin çözmesi gereken önemli bir konu kayıt dışı olarak çalışan işçi sayısının yüksek olmasıdır. Kayıt dışı ekonomi nedeniyle devletin vergiden elde ettiği gelir oranı azalmaktadır. Devletin ekonomik kaynaklarından en önemlisi olan verginin ödenmemesiyle halkın refahı düşmektedir. Eğitim, sağlık, altyapı ve güvenlik alanlarında yeterince yatırım yapılamamaktadır. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021)

Eurostat olarak bilinen, diğer adıyla Avrupa İstatistik Ofisi'nin topladığı bilgiler ışığında Haziran 2020'den itibaren Romanya'da asgari ücret 466 avrodur. Romanya'nın 2021'in ikinci ve üçüncü çeyreği arasında, borçlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı 1,1 puan artış göstermiştir. (Euro Indicators, 2022)

2020 yılında Romanya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla Almanya, İtalya, Fransa, Macaristan ve Polonya'dır. Türkiye bu tabloda 9. sırada yer almaktadır. (Sava, 2021) Romanya'nın dış ticaretinde AB ile olan ilişkileri önemli bir rol oynamaktadır.

Romanya'nın Avrupa Topluluğu ile yapmış olduğu ilk anlaşma olan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması (22 Ekim 1990), AB ile ekonomik ve siyasi ilişki zemini olarak önemlidir. Avrupa Birliği'nin kurduğu İyileştirme ve Dayanıklılık Tesisi Örgütü (RRF) 2021 Aralık ayında Romanya'ya korona virüsün olumsuz etkilerini aşabilmek için 1,8 milyar avro ödemiştir. (European Commission, 2021) Bu fon ile Romanya'nın yeşil enerjiye geçişi, dijital dönüşünün gelişmesi ve sosyoekonomik dayanıklılığının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

A) Başbakanlar

1) Nicolae Ceausescu

Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'nin temelleri atılırken eski adıyla Romen İşçi Partisi'nin Genel Sekreteri Nicolae Ceausescu, kendisinin başkan olarak aday gösterilip devlet konseyinin en üst yetkisine getirileceğinden habersizdi. 1965 yılında işçi partisinin tekrar eski sıfatına kavuşup Romen Komünist Partisi olarak anılmaya başlandığında, meclisten geçen ilk anayasa kararıyla sosyalist cumhuriyet teması ülkenin adına eklenmişti.

Ceausescu kendi yönetimindeki en büyük gücü, getirdiği anayasal düzenleme ile elde etmiştir. Bu kararname ve yetkilendirdiği kolluk kuvvetleri ile toplum üzerinde kurduğu hegemonya, eskisine nazaran bir hayli etkisiz hale getirdiği Sovyet kontrolünün de çekilmesiyle uzun süre yönetimini sürdürmesine karşı bir engel kalmamıştır. Yürüttüğü politik ideolojisini Uluslararası alanda gösterdiği pozitif yönünden çok farklı olarak topluma ve hükümet rejimine empoze etmiş, bunun sonucunda burjuvazi kesimin bile etkilendiği kriz anlarının yaşamasına göz yummuştur. Siyasi kararlarında bir adım bile geri atmadan benimsediği komünist rejimi insanların canları pahasına devam ettirmiş, en ufak bir yumuşama sinyali hiçbir zaman kabul etmemiştir. Şiddet ve yoksulluğun eksik olmadığı uzun yılların sonunda toplum bu rejime daha fazla katlanamamıştır. 1989 yılı sona ermeden önce, yönetime şimdiye kadar gösterilmeyen düzeydeki eylemler, rejimin demir yumruğu Başkan Ceausescu'yu yerinden edecek seviyeye gelmiştir. Her ne kadar önlemler alıp ayaklanmalara karşı acımasız davransa da, hiçbir şey onu tutuklanmaktan kurtaramamıştır. 1989 yılının 22 Aralık günündeki kaçma ülkeden kaçma girişiminin ardından tutuklanıp (Euronews, 22) 25 Aralık günü yargılanmış ve aynı gün içerisinde idam cezasına çarptırılmıştır. (The Guardian, 2011)

2) Ion Iliescu

Ceausescu'nun devlet başkanlığı görevini devralan Ion Iliescu, 1990-1996 yıllarında görev yapmıştır. Baskıcı politikalar ile halkı yönetmiştir. Yerini Emil Costantinescu'ya bırakmıştır. Daha sonra yapılan seçimlerde 2000-2004 yılları arasında iktidara dönmüştür. (Encyclopedia) Lakin bu dönüş eski günlerdeki iktidar rejimine kıyasla kısa sürmüş, seçimin ardından dönemi bitirmeden istifasını vermiştir.

3) Emil Constantinescu

1996'daki başkanlık yarışında oy çoğunluğunu elde ederek göreve başlamıştır. Geçmişte baskın olan komünist yönetimlerin ardından, devlet başkanı Emil Constantinescu beklenmedik bir şekilde anti-komünist politika izlemiştir. Constantinescu'nun göreve başladığı günden itibaren, Romanya uluslararası arenada daha olumlu bir yaklaşımla karşılanmıştır. Romanya katıldığı konferans ile NATO'yla ilişkilerini bir üst noktaya taşımıştır. (NATO, 1998) Ülke bu dönemde Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini geliştirmiştir.

4) Florin Cîțu

Florin Cîțu 4 Kasım 2019'dan beri Başbakan Ludovic Orban'ın kabinesinde Kamu Maliyesi Bakanı olarak görev yapan Rumen bir politikacıdır. (Neagu, 2021) Aralık 2016'dan beri Romanya Senatosu üyesidir. (Ernst, 2020) 23 Aralık 2020'deki güven oylamasından sonra 260'a karşı 186 oyla Romanya'nın başbakanı seçildi. (Xinhua Tongxunshu, 2020)

5) Nicolae Ciucă

21 Ekim 2021'de, Florin Cîțu Kabinesinin dağılması ardından yeni bir hükümet kurmak üzere Başkan Klaus Iohannis tarafından atandı. (Cojan, 2019) Romanya Kara Kuvvetleri'nde general olarak görev yapmış Nicolae Ciucă emekli bir politikacıdır. Yapılan seçimlerin ardından yüksek oy oranı ile 25 Kasım 2021'de Romanya Başbakanı seçilmiştir. (TRT Haber, 2021)

B) Romanya'nın Genel Politik Görünümü

Romanya'nın çok partili sistemi, rekabetçi seçimler yoluyla düzenli iktidar rotasyonu sağladı. Sivil özgürlüklere genel olarak saygı duyulur, ancak yerleşik siyasi çıkarlar sistemik yolsuzlukla mücadeleye yönelik sivil ve kurumsal çabaları geri ittiği için artan bir baskı altına girmiştir. Azınlıklara ve diğer savunmasız gruplara karşı ayrımcılık, kilit medya kuruluşlarının siyasi çıkarları

olan işadamları tarafından kontrol edilmesi gibi uzun süredir devam eden bir sorundur. (Freedom House)

C) Uluslararası Siyasi Arenada Gelişmeler

21 Kasım 2002'deki NATO'nun düzenlemiş olduğu Prag Zirvesi'ne Romanya ile birlikte; Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovakya ve Slovenya üyelik müzakerelerine davet edilmiştir. 29 Mart 2004 tarihinde Romanya ve zirveye katılan diğer ülkeler NATO'nun tam üyesi kabul edilmiştir.

2004 yılında Romanya Avrupa Birliği ile başlamış olduğu üyelik görüşmelerini tamamlamıştır. Romanya 2007 yılında tam üyelik amacını gerçekleştirmek için ekonomik ve demokratik alanda atılımları geliştirmesinin yanında, büyük bir problem olan yolsuzluk sorununu aşmak için mücadele vermiştir. Bu çabaların sonucunda 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla Romanya Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Bulgaristan'ın da Romanya ile aynı zamanda üye kabul edilmesiyle AB'ye üye ülkelerin sayısı 27'ye ulaşmıştır.

D) Romanya'da Yolsuzluk Algısı

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yıllık Yolsuzluk Algı Endeksi'ne göre, 2020 itibarıyla Romanya, Avrupa Birliği'nde en fazla yolsuzluğun üçüncü ülkesi olarak 70. sırada yer almaktadır. 180 ülke arasında ise en az 69. sırasıyla Bulgaristan ve Macaristan'dan sonraki sırada yer almaktadır.

Genel olarak, yolsuzluğu önlemek için yasa ve yönetmelikleri kullanma çabalarına rağmen, uygulama zayıf kalmıştır. Ancak 2014'ten bu yana, Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Müdürlüğü tarafından orta ve üst düzey siyasi, adli ve idari yetkililerin soruşturma ve kovuşturma oranları artış göstermiştir. (Transparency International)

Yolsuzluk Algısı Endeksi'ne göre, Batı Avrupa ve AB'nin bölgede yolsuzlukla mücadele konusunda en düşük performans gösteren ülkeler arasında Romanya, Macaristan ve Bulgaristan ile aynı puanı (44 puan) paylaşmaktadır. Romanya 2012'den beri aynı skora sahiptir ve aynı sırada yer almaktadır. Bu durum bize Romanya'nın yolsuzluğu yok etmek adına etkili bir girişimde bulunamadığını göstermektedir.

Romanya'nın içerisinde olduğu Batı Avrupa ve Avrupa Birliği (AB) 66 puan ortalamasıyla, Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde en yüksek yolsuzluğun yaşandığı bölgedir. Ancak COVID-19'un döneminin bu sonuçlar üzerindeki etkisi büyüktür. Bölge genelinde, COVID-19 salgını birçok ülkenin bütünlük sistemleri üzerinde ekstra bir beklenmedik baskı oluşturmuştur. Bu süreçte yolsuzlukların artışı demokrasiyi olumsuz etkilen siyasi bir kriz oluşturmuştur. Pandemi, Avrupa'nın acil durumlarla baş etme kapasitesinin yetersiz olduğunu göstermiş, ülkeler şeffaflık ve hesap verebilirlik sınavından geçememiştir. (Transparency International, 2020)

Ülkenin Medya Sektörü

A) Basılı Yayınlar

1) Gazeteler

Romanya'nın gazete piyasası 1989 devriminden sonra büyümüştür, ancak daha sonra artan maliyetler nedeniyle birçok gazete kapanmıştır. Bölgesel dağıtımı yapılan yazılı medya unsurları, büyüme oranında artış gösteren illerin tüm ilçelerine ulaştırılmaya başlanmıştır. Bu süreçte ülkenin tamamında okuma oranı en çok olan haber bültenlerini spor faaliyetleri ve gündelik hayatın işleyişinde gündem olan konuları hedef alan başlıklar oluşturmaktadır.

Central European Media Enterprises (CME), Intact Media Group ve Doğan Holding dahil olmak üzere birkaç büyük holding, medya içeriğini çok derin bir düzeyde etkilemek için hem ekonomik hem de sembolik güç toplamıştır. Bu büyük medya şirketleri ürettikleri içerikler ile halkın beğeni ve

algısını yönlendirmektedir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019, s. 26)

Gazetecilikte finansman kaynakları biraz çeşitlidir, ancak "reklamlar ve devlet finansmanı" baskındır. Romanya'daki medya finansmanı ticari finansman, devlet finansmanı ve bağışlar ve hibeler ile sağlanır. Ticari finansmanı oluşturan kaynaklar verilen reklamlar ve okuyucu aboneliği ücretleridir. Devlet finansmanı devlet kaynaklı hibeler ve reklamlar ile gazetelere sağlanan vergi muafiyetlerini kapsar. Bağışlar vatandaşlar tarafından yapılırken hibeler özel kuruluşlar tarafından verilir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019, s. 5)

Kamu hizmeti yayıncıları hariç tutulduğunda, Romanya'daki medya finansmanının açık ara en yaygın kaynağı ticari finansmandır. Ancak toplumun geneli haber kaynağı taşıyan konuların daha yaygın ve etkili derecelere gelebilmesi için sağlanması gereken maddi gücü karşılayabilecek noktada değildir. Dolayısıyla medya içeriğinin çoğunu reklamlar finanse etmektedir. Romanya'da reklamverenler fazla izlenen kanallara reklam verilmektedir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019) Buna ek olarak, medya içeriği üreticileri yüksek kaliteli içerik üretmek yerine yüksek reytingler üretmeye zorlandığından, reklam temelli finansman içerik üretimini etkilemektedir.

Click! (Tıklayın!): Adevarul Holding medya şirketine ait bir Rumen tabloid gazetesidir. Romanya'da en çok satan gazeteler tabloidlerdir ve ilk sırada Click gelmektedir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019, s. 34)

Gazeta Sporturilor (Spor Gazetesi) ve Pro Sport(Profesyonel Spor): 1924'te kurulan Gazeta Sporturilor adlı futbol içerikli spor gazetesinin, 2008'de gazete GSP TV adında bir televizyon kanalı kurdu, ancak sadece altı yıl sonra kapatılmıştır. ProSport , Gazeta Sporturilor'dan sonra ülkenin en büyük ikinci ve en çok okunan sporla ilgili yayını olan günlük bir Rumen gazetesiydi. ProSport 2013 yılında faaliyetine son vermiştir.

Jurnalul Național (Ulusal Gazete): Jurnalul Național, Bükreş merkezli bir Rumen gazetesidir.

Evenimentul Zilei (Günün Olayları): 1990'ların ortalarında Romanya'da yayınlanan ilk tabloid gazete olan Evenimentul Zilei, Romanya'da ülke çapında en çok satan günlük gazeteydi.

Ziarul Financiar (Finans Gazetesi): Media Pro tarafından 16 Kasım 1998'de basım hayatına başlayan bir Rumen finans gazetesidir.

Adevarul (Gerçek): Bükreş'te kurulan günlük gazetedir.

România Liberă (Özgür Romanya): Birinci bölümde güncel olaylar, siyasi gelişmeler ve başyazılar yer almaktadır. "Life RL" adlı ikinci bölüm ise eğitim, kültür, sağlık ve spor alanlarındaki konuları kapsamaktadır. (HotNews , 2010)

Dinu Patriciu Romanya'nın en popüler basılı magazin gazetesi Click'in yanı sıra etkileyici uzun bir geçmişe sahip günlük Adevarul Gazetesi'nin sahibiydi. Adevarul Holding, 2014 yılında ölen tartışmalı bir iş adamı ve politikacı Dinu Patriciu tarafından 2006 yılında kurulmuştu. Hakkındaki iddiaların ardından şirketi Cristian Burci'ye satmıştır. Adevarul, 1990'larda ve 2000'lerin başında en çok okunan günlük gazetelerden biriydi. (Ulmanu A. , 2002)

İsviçre'ye ait Ringier Group, Rumen yazılı basınında önde gelen tek batılı yayıncıdır. Şirket, Romanya'da ciddi gazeteciliğe yatırım yapmıyor, bunun yerine parlak dergiler, magazin dergileri ve spor yayınlarına odaklanmaktadır. Ringier, Gazeta Sporturilor'u (GSP) 2018'de satın almıştır.

Genel olarak, Romanya'da yazılı basın, en çok satan gazete türü tabloid olmasına rağmen en çok satış yapan gazeteler günde yaklaşık 10.000'den fazla kopya satmaktadır. 19 milyonluk bir ülkede bu satış oranları son derece düşüktür.

Basılı medya halkın ilgisinin azaldığı bir alan olduğu için reklam alma oranları azalmaktadır. Bu nedenle basılı yayıncılık bugün çok istikrarsız bir ekonomik durumdadır. Bu ekonomik kaygılara

sahip basın, basılı yayınların yerel yetkililer veya varlıklı işadamları tarafından ele geçirilmesi için elverişli bir ortam yaratmaktadır.

2) Dergiler

Libertatea Pentru Femei (Kadınlar İçin Özgürlük): Romanya'daki kadınlar için haftalık bir dergidir. 27 Eylül 2005'te Ringier Romanya Basın Vakfı tarafından basılmaya başlanmıştır. (Ringier, 2022)

Click! Pentru Femei!(Tıklayın! Kadınlar için): Romanya'da kadınlara yönelik haftalık bir dergidir. 31 Ekim 2008'de Adevărul Holding Basın Vakfı tarafından basılmaya başlanmıştır. (Daily Business, 2008)

Femeia(Kadın): 26 Ekim 2006'da Sanoma Hearst Romania tarafından başlatılan Romanya'daki kadınlara yönelik aylık parlak bir dergidir. (Sanoma, 2004) Femeia dergisi ilk olarak 1876'da, Romanya'dan bağımsızlığın ilanından bir yıl önce yayın hayatına başlamıştır. (Burda International, 2016)

B) Görsel Yayıncılık

1) Televizyon

Televizyon en güvenilir bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ancak özel televizyon için ulusal kapsama alanı %50 ile %72 arasında bir orana sahipken, kamu kanalları tüm nüfus tarafından izlenebilir. Ancak şehirlerde durum farklıdır, ulusal istasyonların (TVR1 ve TVR2) sadece %35'lik bir izleyici kitlesi vardır, dolayısıyla özel kanalların gerisindedir. (Cretu, 2014)

Kamu televizyon şirketi Televiziunea Română (TVR) tüm ülkeyi kapsamaktadır. Uluslararası programları da vardır. TVR'nin şu kanalları vardır: TVR1 , TVR2 , TVR3 , TVRi.

Romanya pazarına “üç büyük grup” hakimdir: Central European Media Enterprises Ltd. PRO TV kanalıyla, Intact Media Group Antena 1 ana kanalıyla ve Doğan Grubu Kanal D ile 2014'ten itibaren üçüncü sıradaki kanal olarak izleyici kazanıyor. (Bunea, 2016)

2015'ten beri en çok reklam verilen mecra televizyondur. Reklam almakta olan 50'den fazla kanal bulunmaktadır. Ancak, reklam gelirlerinin %80'den fazlasını üç kanal kazanılır: %35 PRO TV, %26 Antena TV , %10 Kanal D ve %29 ve diğer kanallar. (Bunea, 2016)

2017 yılında PRO TV'nin geliri 768.677.901 Rumen leyi (168.569.715 dolar), Antena TV'nin 318.427.310 Rumen leyi (69.830.550 dolar), Kanal D'nin 119.840.543 Rumen leyi (26.280.825 dolar)'dir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019, s. 37)

Pro TV: ABD'ye ait bir yayın grubu olan Central European Media Enterprises'in (CME) en çok izlenen kanalıdır. Romanya'da Nicolae Ceausescu diktatörlüğünün çöküşüne yol açan 1989 anti-komünist devrimi sırasında sokak protestolarını kendi video kamerasıyla kaydeden eski bir film yönetmeni olan Adrian Sarbu tarafından 1995 yılında kurulan Pro TV, eski devlet yayıncısının tekeli ortadan kaldırdı. Sansasyonel haber çıktıkları, gişe rekorları kıran Amerikan filmleri ve kitlesel yemekli televizyon programları sayesinde Pro TV, o zamandan beri Romanya televizyon pazarındaki lider konumunu korumuştur. (Mollison, 1998)

Antena 1: Ancak, 1993 yılında Romanya'da faaliyete geçen ilk ticari televizyon Antena 1'di. Bükreş ve çevresinde bölgesel bir kanal olarak yayına başlayan Antena 1, kısa sürede genişleyerek ülke çapında bir kanal haline geldi. Antena 1, kara para aklama suçundan on yıl hapis cezasına çarptırılan Rumen işadamı ve politikacı Dan Voiculescu tarafından kuruldu. Antena 1, Pro TV'nin Romanya televizyon pazarındaki ana rakibidir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019)

Kanal D: Romanya'nın üçüncü büyük televizyon kanalı olan Kanal D; enerji, bankacılık ve sigortacılık gibi birçok sektörde faaliyet gösteren Doğan ailesine ait bir Türk şirketi olan Doğan Media International tarafından 2007 yılında kurulmuştur. (Hürriyet Gazetesi, 2007)

2019'daki yüzdeler olarak izleyici paylaşım oranlarına bakarsak ilk sırada Pro TV (19,12), ikinci sırada Antena 1 (12,01), üçüncü sırada Kanal D (10,74) gelmektedir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019, s. 30)

2020 pandemi yılı, Rumenlerin televizyona bağımlılık oranı artmıştır. Romanya Girişimi ajansı tarafından hazırlanan yakın tarihli Media Fact Book 2021 raporuna göre, geçen yıl boyunca TV izleme süresi (şehirlerdeki 18 ile 54 yaş arasındaki kişiler) Romanya'da günde 5,5 saattir. (Media Fact Book)

Kantar Media'ya göre Temmuz 2021'de Pro TV, Antena 1, Kanal D, România TV ve Antena 3 ülke genelinde toplam %56 pazar payına (izlenme oranına) sahipti. 2021 Temmuz ayında televizyon izleyen Rumenlerin yarısından fazlasının bu televizyonlardan birini izlediği anlamına geliyor. Temmuz, yıl içinde televizyon tüketiminin en düşük olduğu aydır ve yaz mevsimi televizyon izleyicilerini güçlü bir şekilde etkiler. Buna rağmen, Rumenlerin çoğu beş kanalı izlemeye devam etmiştir: Pro TV, Antena 1, Kanal D (eğlence programları ve filmler) ve Romania TV ve Antena 3. (Pana, 2021)

C) İşitsel Yayıncılık

1) Radyo

Radyo sektöründe, 2009 yılına kadar Ulusal Yayın Konseyi tarafından verilen 700'den fazla FM radyo istasyonu lisansı ile özel FM istasyonları hakim konumdadır. Devletin kurmuş olduğu radyo Societatea Română de Radiodifuziune (Romanya Ulusal Radyosu) günümüzde de faaliyettedir. Romanya Ulusal Radyosu'nun amaçları; "bilgilendirme, kültür, eğitim ve eğlence amaçlı Romence, ulusal azınlıkların dillerinde veya diğer dillerde yayın programlarının gerçekleştirilmesi"dir. (Portal Legislativ, 1994)

Romanya Radyo Yayıncılık Şirketinin ulusal ve uluslararası istasyonları bulunmaktadır. Ulusal istasyonlar ülke içerisindeki şehir adlarına sahip geniş bir yayılıma sahiptir. Ülke içerisindeki bölgesel istasyonlara örnek olarak; kapsama alanı yüksek ilk radyo Radio Romania Actualitati, müzik ve tiyatro gibi kültürel yayınları içeren Radio Romania Cultural, sadece caz ve klasik müzik yayını yapılan Radio Romania Muzical, şehre uzak halk kitlesine hitap eden haber içerikli Antena Satelor ve gençlere hitap eden Radio 3 Net'tir. (Ulmanu A.-B.) Uluslararası radyo yayıncılığına baktığımızda PRI 1 istasyonu Avrupa içerisinde ve İsrail'de Rumence yayın yaparken, PRI 2 İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Rusça ve başka 8 dilde daha yayın yapmaktadır. (Radio România Internațional, 2020)

Ülkede Medyanın Ele Geçirilmesi

1) Medyanın Genel Eğilimleri

1990'lardan sonra Romanya'da 1.200'den fazla yayın çıktı. Bazıları şu anda mevcut değil, ancak sürekli olarak yenileri ortaya çıkıyor. Romanya gazete pazarı şu anda çoğu günlük 1500 yayın, günlük olarak çıkan 200 gazete, 14'ü Bükreş'te ve Romanya'nın belli başlı şehirlerinde 1 ila 5 arasında gazete bulunmaktadır. Gazetelerin miktarının fazla olmasına rağmen tamamen özgür bir basından bahsetmek mümkün değildir. (Cretu, 2014, s. 215)

Romanya'nın medya piyasası çeşitli bir görüntü çizmektedir. Ancak daha yakından bakıldığında yerel ortam bağımsız gazeteciliğin gelişmesine imkân vermemektedir. Bağımsız gazetecilik, finansal olarak mücadele etmektedir. Bağımsız gazetecilik halkın medyaya düşük güven düzeyini değiştirmek için çabalamaktadır. Rumen halkı medya içeriği için ödeme yapmak istemediği için ve hükümet bu gibi girişimleri cezalandırdığı için bağımsız gazeteciliğin önünde engeller bulunmaktadır.

Avrupa eğilimleriyle benzerlikler gösteren Romanya medya tüketimi, bazı açılardan farklılık göstermektedir. Birincisi, Romanya'da televizyon, medya içeriği tüketimi bakımından açık ara en fazla kullanılan mecradır. Rumenlerin %92'si neredeyse her gün televizyon izlemektedir. Romanya'da ikinci popüler medya, insanların %42'sinin neredeyse her gün kullandığı internettir. Ancak bu, AB'deki en düşük internet kullanım oranlarından biridir. Romanya'da radyo ve yazılı basın en az kullanılan mecradır. Rumenlerin dörtte birinden azı her gün radyo dinlemektedir. Yalnızca %6'sı her gün gazete okumaktadır. Radyo dinleme ve gazete okuma oranları Avrupa ortalamalarının altında kalmaktadır. (Dumitrita Holdis, Media Influence Matrix Romania: Executive Summary, 2019)

Sosyal medya bir bilgi ve haber kaynağı haline gelmiştir. Rumenlerin üçte ikisinden fazlası haberlerini sosyal medya platformlarından, özellikle Facebook'tan ve sonrasında Youtube'dan almaktadır. İnternet, Romanya'da haber tüketimi için en çok kullanılan ikinci mecradır. Bu kapsamda, çevrimiçi medya pazarı her geçen gün büyümektedir. Romanya'da en çok ziyaret edilen haber sitelerinin tekil ziyaretçi sayısı, Adevarul ve Libertatea gibi gazetelerin çevrimiçi içeriklerinin takipçilerinde yüksek oranda bir artış görülmektedir. Pro TV, Antena 1 ve Digi, Romanya'da en çok ziyaret edilen 20 haber sitesi arasında yer alıyor. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019)

Özellikle radyo ve TV'nin "basın özgürlüğüne tam saygı gösterilmesini" amaçlayan Ulusal Görsel-İşitsel Konsey (CNA)'in, son yıllarda yaygın olarak siyasi hedeflerine göre hareket ettiği, çıkar çatışmaları yaşadığı ve yetersiz kaldığı suçlamaları ile karşılaşmıştır. (Reporters Without Borders, 2018)

Yetkililer ayrıca son yıllarda gazetecilerin devlete ait bilgilere erişimini kısıtlamaya çalıştı. Bükreş Belediyesi, Sağlık Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve diğer devlet kurumları gazetecilerden bilgi saklamak için demokratik olmayan yöntemler kullanmıştır. Avrupa Birliği'nin kişisel verileri ve mahremiyeti korumayı amaçlayan son Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR), Rumen yetkililerin bunu muhabirlerle bilgi paylaşmama gerekçesi olarak kullanması nedeniyle kamu hükümetin faaliyetlerini takip edememiştir.

Genel olarak, Rumenlerin medyaya güvenleri oldukça düşük, sadece %42'si haberlere genel olarak güvendiğini ve %48'i kendi eriştikleri internet haberler sitelerine güvendiğini söylüyor. Bu rakamlar son on yılda ülkenin medya endüstrisini sarsan medya sahiplerinin karıştığı bir dizi yolsuzluk skandalı göz önüne alındığında normal görülebilir. Rumenlerin yaklaşık %72'si sahte haberlerin yaygın olduğunu düşünüyor ve bu oran AB'deki %69 ortalamasından biraz daha yüksek bir orandır. Romanya'da çevrimiçi alan düzenlemeye tabi olmadığı için, yanlış bilgi veren web sitelerinin sistematik olarak denetimi yoktur. (Avrupa Komisyonu, 2021)

Romanya Bilimler Akademisi'nin bir parçası olan Bilgi ve İletişim Savaşı Analizi Laboratuvarı, yanlış bilgi yayan yaklaşık 200 web sitesi toplamıştır. Bunların 5.000'den fazla insanı etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu rakam yüksek bir dezenformasyonun -kasıtlı yanlış bilgi yayımı- olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Rumenler sosyal medyaya konvansiyonel haber kuruluşlarına güvendiğinden daha fazla güveniyor gibi görüldüğünden, yanlış bilgilerin gelecekte daha geniş bir kitleye ulaşma potansiyeli olduğu açıktır. (Dobeanu, 2019) Ancak, Rumenlerin medya okuryazarlığının yetersiz olması yalan haberle gerçek haberi ayırt etmesini engelleyebilecek bir risk oluşturmaktadır. (Robert Schuman Centre, 2021, s. 129)

Romanya'daki gazeteciler, düşük maaşlar almaktadır. Düşüklüğünün yanında maaşlarını zamanında alamamaları da nadir bir durum değildir. Tüm bunlar yetmezmiş gibi gazetecilerin iş güvencesini sağlayacak bir kanun bulunmamaktadır. Bu nedenlerle gazeteciler editoryal olarak bağımsız bir habercilik yapamamaktadır. Medya patronları ve reklamverenlerin haber içeriğine etkisi büyüktür.

Siyasi açıdan bağımsız güçlü medya kuruluşu bulunmadığı için editoryal içerik üretimi zorlu bir süreçte üretilmektedir. Romanya'daki gazetecilerin fiziksel ve psikolojik güvenliğinin olmadığını gösteren sözlü veya fiziksel saldırıya maruz kaldıkları vakalar bulunmaktadır. Romanya'da gazeteciler öldürülmemektedir. Ancak, gazetecilerin çalışma koşulları özgür ve güvenli değildir.

2) Ülkenin Medya Sektörü

Yerel medya ajansı Initiative tarafından derlenen Media Fact Book raporuna göre, Romanya'daki medya pazarı 2020'de %2,7 düşüşle 467 milyon Euro'ya gerilemiştir. Dijital yayın yapan haber siteleri ve televizyon kanalları, karantina koşullarında Nisan ve Mayıs 2020'de faaliyetlerini azalttı ve reklam bütçeleri azaldı. (Chirileasa, 2021)

Romanya'da "oligopol medya piyasası" bulunmaktadır. Az sayıda şirket medya sektöründe yüksek kar oranlarına sahiptir. Bu ülkede medyanın siyasi propaganda araçlarına dönüştüğü görülmektedir. Siyasi istikrarsızlık nedeniyle sık sık yapılan seçimlerde, bu durum son yıllarda giderek daha belirgin hale gelmiştir. Ekonomik kriz, birçok az sermayeli medya kuruluşunun kapanmasına yol açarken, az sayıda şirket medyanın kontrolünü ele geçirmiştir. (Reporters Without Borders, 2018) Son yıllarda Romanya medya sistemini karakterize eden şey, büyük ölçüde güçlü medya patronları tarafından şekillendirilen bir medya sisteminden büyük medya şirketlerinin egemen olduğu bir sisteme geçiştir. Sistem, özellikle televizyon alanında, hala yüksek güç konsantrasyonuna sahiptir. (Robert Schuman Centre, 2021, s. 50) Ancak çoğunlukla medya patronlarının egemen olduğu medya sistemleri, kişisel olmaktan çok kurumsal bir karaktere sahiptir. (Popescu & Toma, Media Influence Matrix: Funding Journalism, 2019)

Hükümetin gazetecilik ve ifade özgürlüğü vizyonu, sansürü ve otosansürü teşvik etmektedir. Medyayı finanse etme mekanizmaları, çoğu durumda, anlaşılabilir ve hatta yozlaşmıştır. Editoryal politikalar, onları genellikle propaganda aracı olarak kullanan sahiplerin çıkarlarına tabidir. Aynı zamanda medya sahiplik bilgileri de halktan gizlenmektedir. Ulusal Yayın Konseyi, veri koruma mevzuatını ihlal ettiği gerekçesiyle bu bilgileri kullanıma sunmayı durdurmuştur.

Koronavirüs krizi sırasında, şeffaflık eksikliği ve yetkililer ile medya arasındaki zayıf iletişim, bilgiye erişimi ve medyanın güvenilirliğini baltaladı. Hükümet ve devlet sektörü yetkilileri, pandeminin etkilerini ele alması gereken tıbbi malzemeler ve diğer harcamalarla ilgili bilgileri erteledi veya engelledi. Olağanüstü hal sırasında hükümet, sahte haberleri ve komplo teorilerini destekleyen çevrimiçi platformları yasaklamayı amaçlayan tartışmalı bir politika açıklamıştır. Mart-Mayıs 2020'deki Olağanüstü Hal sırasında, İçişleri Bakanlığı yetkililerin yanlış bilgi yaydığını veya halk arasında korku yarattığını düşündüğü çevrimiçi içeriğin kaldırılmasına karar vermiştir. Bu durum 13 web sitesini etkilemiştir. OHAL(Olağanüstü Hâl)'in sona ermesiyle bu erişim engelleri sona ermiştir. (Popescu, Bodea, & Toma, Monitoring Media Pluralism In The Digital Era Country Report: Romania, 2021)

Dezenformasyonla mücadele etmek ve medya sektörünü desteklemek için hükümet, medyayı bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyalarına 40 milyon avro ayırdı. Ancak bu girişim, fon tahsisi konusunda şeffaflık ve niteliksel kriterlerin olmaması nedeniyle geniş çapta eleştirildi, bu da etik kusurları ile tanınan bir dizi medya kuruluşunun lehine sonuçlanması ve otosansürü teşvik etmesiyle sonuçlandı. Sınır Tanımayan Gazeteciler'in raporuna göre 2022 itibarıyla 11 gazeteci öldürüldü. Bu güne kadar 369 gazeteci tutuklandı. Vatandaş gazeteciliği yapan 102 kişi ve medya sektöründe görevli 24 asistan tutuklandı. (Reporters Without Borders, 2022)

3) Medya ve Siyaset İlişkisi

Medyada mülkiyet, editoryal bağımsızlığı her zamankinden daha büyük bir tehdit altında olan Romanya medyası için en büyük sorun yaratmaktadır. Bazı medya sahipleri yargılanmış, diğerleri ise hapistedir. Çoğu medya kuruluşu sahibi, kendi çıkarlarına hizmet eden siyasi "dostlukları"

sürdürmektedir. Bu medyaların editoryal politikaları genellikle kamu çıkarını göz ardı etmektedir. Otosansür ise gazeteciler için bir hayatta kalma kuralıdır. (Reporters Without Borders, 2018)

Ceausescu diktatörlüğünün çöküşünden bu yana 33 yıldır, tüm kamu medya kuruluşları - Ulusal Televizyon ve Ulusal Radyo - yetersiz siyasi kontrol ve denetim altındadır. Liderlik ve yönetim yapıları komünist dönemde kullanılan modellerden çok farklı değildir.

Son yıllarda yasal çerçevede yapılan değişikliklerin hiçbiri, kamu medyasında süregelen siyasi müdahale sorununu çözmedi. Ayrıca, devletin finansman prosedürü keyfidir ve siyasi bağlantılarına ekonomik kaynak sağlamaktadır. Romanya, radyo ve televizyon için birlikte geçerli olan ayda 1,5 avrodan az kişi başına vergi ile Avrupa Birliği'ndeki en düşük medya ödemesine sahip ülkedir.

Romanya Parlamentosu tarafından denetlenen Ulusal Basın Ajansı ile ilgili başka sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Maaşlar Maliye Bakanlığınca belirlenir ve ödenir. Bu maaşlar, Romanya'daki tüm medya endüstrisinde ödenen en düşük maaşlardır. (Godinac, 2012)

4) Medya Krizleri

Voiculescu Davası: Medya kuruluşlarının kullandığı editoryal çizgi, genellikle sahiplerinin yolsuzluktan hüküm giymiş olmalarıyla açıklanabilir. Ülkesinin en zengin adamlarından biri olan Dan Voiculescu, tek bir kişinin Romanya'da genellikle çok çeşitli profesyonel faaliyetleri nasıl birleştirdiğinin mükemmel bir örneğidir.

8 Ağustos 2014'te Dan Voiculescu, Bükreş Gıda Araştırma Enstitüsü'nün yasadışı özelleştirilmesine katılmaktan tutuklandı. Romanya'nın en popüler TV kanallarından biri olan Antena 1'in de içinde bulunduğu önde gelen bir medya grubunun sahibi Dan Voiculescu, kara para aklama ve şantajdan 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Tutuklanmasının ardından üç yıl geçmesinin ardından 2017'de hapisten çıkmıştır. Antena istasyonlarını kontrol eden medya kuruluşu Intact Media Group, 2005 yılında resmen Voiculescu'nun iki kızına devredildi. (Mertek Media Monitor, 2021)

Dinu Patriciu Davası: 19 Ağustos 2014'te Romanya'dan bir başka medya patronu olan Dinu Patriciu Londra'daki bir hastanede öldü. Bu bağlamda, medyada bir dizi şüpheli bağlantı ortaya çıktı. Rumen bir milyarder işadamı ve politikacıydı. Serveti, Romanya devletinden devraldığı ve daha sonra Kazakistan'ın devlete ait KazMunayGas'a sattığı Rompetrol şirketine (ülkedeki ikinci büyük petrol şirketi) dayanıyordu. Patriciu'nun ticari faaliyetleri, devleti dolandırmak, kara para aklamak ve piyasaları yasadışı şekilde manipüle etmekle suçlanan yasal sorunlarla gölgelendi. (Chirileasa A. , 2015)

Sebastian Ghita: Medya kanalı sahibi Ghita, Sırbistan'da siyasi sığınma hakkı elde eden rüşvet, şantaj ve kara para aklama ile suçlanmıştır. Kaçmadan önce, önde gelen haber kanallarından Realitatea TV de dâhil olmak üzere medyaya yatırım yaparak ve 2013'te kendi kanalı olan Romanya TV'yi oluşturması ile beraber siyasi düşmanlarına saldırabileceğinden emin olmuştur. (Sirbu, 2021)

Adrian Sarbu: Mediafax grubunun sahibi Adrian Sarbu, Romania Libera gazetesinin sahibi Alexander Adamescu, Evenimentul Zilei gazetesinin editörü Dan Andronic ve diğer birçok basın patronu da son yıllarda yolsuzlukla suçlanmıştır.

Doina Gradea: Devlete ait yayın kanalı TVR'nin başkanı Doina Gradea, 2018'de önde gelen güncel olaylar programlarından birini aniden kapattıktan sonra etik komitesine müdahale etmek ve gazetecilerini sansürlemekle suçlandı.

Robert Turcescu Davası: Dilema ve Dilema Veche gazetelerinde yazıları bulunan ve siyasi içerikli yayınlarıyla tanınan genç kuşağın en sevilen gazetecilerinden biriydi. Dört gazetecilik ödülüne layık görüldükten sonra; 21 Eylül'de önce blogunda, ve ardından çalıştığı B1 televizyonunda canlı yayında, yarbay rütbesinde gizli görevli olduğunu itiraf etmiştir. Bu iddia mümkün bulunmuştur. Çünkü komünist rejimin ve Securitate'nin (Gizli Polis Örgütü) üzerinden 25 yıl geçtikten sonra, Romanya haber merkezlerine gizli görevliler tarafından sızıldığı ortaya çıkmıştır.

Turcescu iddiasını, maaş bordrosu ve askeri hesap cüzdanının fotoğrafları ile desteklemiştir. Belgede Robert Turcescu'nun 2010 yılında Askeri Birlik 02515 B'nin yarbay rütbesine terfi ettiği belirtilmektedir. (Zoltan, 2014)

Romanya Yeni Ceza Kanunu, devlet sırrını ifşa edenler için iki ila yedi yıl hapis cezası öngörmektedir. Ancak hapse girmemiştir. Temmuz 2012'de, Turcescu'nun talebi üzerine, genelkurmay başkanı askeri rütbesini geri aldı. Robert Turcescu'nun Parlamento'da koltuk alamamasının ardından, B1TV programında canlı yayında gizli bir memur olduğunu kabul etmesinden yaklaşık yedi yıl sonra basına geri dönmüştür. (HotNews, 2021)

5)Basın Özgürlüğü Genel Görünümü

Medya ortamı nispeten özgür ve çoğulcu görüntü çizmeye çalışsa da, kilit kuruluşlar siyasi çıkarları olan işadamları tarafından kontrol edilmeye devam ediyor. Medya kuruluşlarının yayınları sahiplerinin öncelikleri ve siyasi ilişkileri göz önünde tutularak büyük ölçüde çarpıtılıyor. Medya kuruluşları, kamu tarafından finanse edilen reklamlara ve sübvansiyonlara giderek daha bağımlı hale gelmektedir. Bu da devletin ve reklam verenin çıkarlarını korumayı zorunlu hale getirmektedir. Başkan Klaus Iohannis'in 2020 yılında çıkardığı kararname ile devletin içeriklerinin yanlış olduğu kanısında olduğu COVID-19 bilgileri yayan web sayfalarına erişimi kısıtlamasını sağladı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı o ayki kararnameyi eleştirerek, kullanıcıların içeriğin kaldırılmasına itiraz edecek hiçbir yolu olmadığı konusunda uyardı. Ülkenin telekomünikasyon düzenleyicisi, pandemi ile ilgili olağanüstü hal sırasında 15 web sitesine erişimi kısıtladı. (Romanya Parlamentosu, 2020) Ancak ilgili web sitelerine erişim Mayıs ayında yeniden sağlandı. (Dudescu, 2020)

Medya kuruluşları, COVID-19 salgını sonucunda olarak özel reklamcılığın çöküşünü görmüştür. CJI (araştırma şirketi), 2020 yılının ilk çeyreğinde bazı şirketlerin gelirlerinin en az %70 oranında düştüğünü belirledi. CJI raporuna göre, devlet reklam vererek gelir akışı sağladığı medya kuruluşlarına içerik açısından etki etme şansı bulunmaktadır. (Freedom House)

Birkaç araştırmacı gazeteci; geleneksel medyanın düşük kalitesini dengelemek amacıyla; yolsuzlukları ortaya çıkarmayı hedefleyen projelere üye olan organizasyon RISE Project, Doğu Avrupa'daki önemli meseleler üzerine araştırmalar yapan Casa Jurnalistului, kamu gündeminde tartışılmayan konuları halka duyurmayı amaçlayan PressOne, Romanya'daki haberlerin doğruluğu ile ilgili teyit sağlayan Factual, ülkedeki azınlıkların oluşturduğu medya kuruluşu G4Media, kamunun gerçek bilgilere erişmesini savunan kuruluş Sa Fie Lumina ve dürüst gazetecilik anlayışı ile haber yapan Recorder.ro sitesi gibi medya kuruluşları aracılığı ile raporlar yayınlamak "gazeteciliğin etik ilkelerine" uygun habercilik yapma girişiminde bulunmuştur. (Reporters Without Borders, 2018) Devlet bu girişime tepki göstermiştir. Sosyal Demokrat Parti lideri Liviu Dragnea gibi siyasetçiler hakkında gizli bilgileri ifşa etmişlerdir. Bu girişimin ana aktörleri Hotnews ve RISE Projesi, Ulusal Mali İdare Dairesi tarafından yayınladıkları Facebook makalesinin kaynaklarını açıklamaması durumunda 20 milyon avroya kadar para cezasıyla karşı karşıya kalacağı yönünde uyarıldı. Bu baskıcı ortamda, bağımsız araştırmacı gazeteciler ve web siteleri artık Romanya'da gazeteciliğin canlanmasının umutlarından biri olarak görülüyor.

6) Gazeteci Sendikası: MediaSind

12 Nisan 2001'de kurulan Romanya MediaSind Sendikası (SRJ MediaSind), aynı adı taşıyan federasyon geleneğini sürdüren gazetecilerin ve medya çalışanlarının ulusal örgütüdür. MediaSind, basın ve matbaalardaki çalışanların savunucusu olarak ün kazanmıştır. İlk Toplu İş Sözleşmesi'nin başlatılması ve imzalanmasının yanı sıra medya kurumlarında diğer toplu iş sözleşmelerinin imzalanması görevini üstlenmiştir. Romanya MediaSind Gazeteciler Sendikası, başarısız olan çeşitli sendika projelerine bir alternatif olarak kurulmuştur. (MediaSind, 2021)

7) Romanya'daki Basınla İlgili Yasalar

2003 Romanya Anayasası içeriğine göz atıldığında ifade özgürlüğü konusunda olumlu yönde bir gelişimi destekliyor şeklinde görüntü çizmektedir. Bu anayasa kapsamında sansür yapılması izin verilmeyen bir faaliyet olarak görünmektedir. Maddeleri içerisinde; basın özgürlüğü kapsamında, yayın yapan kuruluşların özgürce faaliyette bulunabileceği bir ortamın tahsis edileceği yönünde umut verici ifadeler yer almaktadır. Buna ek olarak herhangi bir yayının yapılmasının engellenemeyeceği maddesi bulunmaktadır. Anayasa maddesi kapsamında kamunun herhangi bir ücret ödmeden devletin desteği ile gerçeklere erişebileceği sözü verilmektedir. Devletin bu bağlamda ulusal radyo kanallarının ve ülkenin televizyon kanallarının bağımsızlığını garanti altına alacağı maddesi de bulunmaktadır. Ancak bütün bu olumlu çerçeveye karşın, ülkede uluslararası mevzuatlar ile uyumlu gazetecileri koruyacak ve ülkedeki medyanın özerkliğini tahsis edecek bir Basın Kanunu bulunmamaktadır. (Ulmanu A.-B.) Basın ile ilgili yaptırımlar yürürlükte olan kanunlar kapsamındadır. (CMS, 2022)

Mevzuat açısından Romanya, AB mevzuatıyla uyumlu ve teoride bağımsız gazetecilik için elverişli bir ortam yaratılmasına yardımcı olması gereken bir medya hukuku çerçevesine sahiptir. Ancak, yasanın uygulanması eksiktir ve uygulamayı düzenleyen politikalar her zaman işlememektedir. Gazeteciler rutin olarak kamuya açık bilgilere erişim ve iş koşullarıyla ilgili sorunlardan şikâyet etmektedir. (Nica, 2015)

Medya düzenlemeleri parlamento komiteleri tarafından yapılmaktadır. Devlet tarafından yapılan düzenlemeler medya alanda uzmanlığa sahip olmayan milletvekilleri tarafından yapılmaktadır. Yakın zamanda oluşturulan veri kanununa siyasi değerlere göre seçilen kişiler liderlik etmiştir. Sonuç olarak, insanların bilgi salma hakkı korumamış gazetecilerin kamuyu bilgilendirmesi engellenmiştir.

“Kamu Yararına İlişkin Bilgilere Serbest Erişim Yasası” 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa kapsamında kamunun haber alma ve istediği gerçek verilere ulaşma konusunda özgür olması devlet tarafından güçlü bir teminat altına girmiştir. Ancak bu yasanın hayata geçebilmesi için devlet kuruluşlarının halk ile gerçekleri paylaşması gerekir. Bu kanun gazetecilerin kamu kurumlarına rahatça erişip görevlerini yapmaları konusunda güvence vermektedir. Medya sektörünün her geçen gün daha zorlu ekonomik koşullarla mücadele ediyor olması nedeniyle araştırmacı gazeteciliğin finanse edilemediği bir ortam oluşmaktadır. Yasa kapsamında desteklenen halkın devletin faaliyetleri ile ilgili haber alması konusundaki özgürlüğü ise bilgiye erişim imkanının engellenmesiyle tam olarak hayata geçememiştir. Bu bağlamda, kamunun bilmesi gereken konularda gazetecilerin faaliyetlerinin engellendiği olaylarla ilgili birçok haber bulunmaktadır. (Bratu, 2021)

Yeni nesil gazetecilik kuruluşları, son derece yoğunlaşmış medya sistemine meydan okuyor, ancak yalnızca kendi başlarına yeterli sermaye üretebilen yayın kuruluşları apolitik olmayı göze alabilmektedir. Yalnızca birkaç büyük televizyon zinciri ve en çok satan tabloid gazeteleri bu konumdadır. Geri kalanlar kuruluşlar, özellikle yazılı basın ve yerel topluluklara hizmet veren kuruluşlar, her yönden gelen baskılara karşı oldukça savunmasızdır: Politikacılar ve siyasi partiler, hükümet ve belediyeler veya yerel iş adamlarıdır. (CEU Democracy Institute, 2004)

Romanya'nın medya ve iletişim içeriği çeşitli yasalarla düzenlenmektedir. 2002 tarihli 502 sayılı Görsel-İşitsel Kanun, medya kuruluşlarının özgürce haber yapmasını destekleyecek maddelere sahiptir. Romanya'nın gerçek anlamda uygulamada olan bir basın yasası yoktur. Bu kanun kapsamında ele alınmayan alanlar; yazılı basın ve çevrimiçi içeriktir. Ancak, bu alanlardaki suçlar ceza hukuku ve medeni kanunlardaki düzenlemeye tabidir. Romanya'da sansür yasaktır, ancak içerik, insan haklarına saygıyı teşvik eden ve garanti eden ve nefret söylemini ve ayrımcı uygulamaları cezalandıran çeşitli kurumların müdahaleleriyle düzenlenebilir.

Ayrıca, meslek kuruluşları tarafından benimsenen davranış kuralları mevcuttur. Nefret söylemi Romanya yasaları tarafından korunmaz ve yayıncılar tarafından “Doğru olmayan tasvirlerle veya bilgilere” maruz kalan bireyler için düzeltme ve tepki verme hakkı garanti edilir. Haber kaynağının korunması da yasalar tarafından güvence altına alınmıştır. Ancak kaynak ‘doğru bilgi’ vermekle yükümlüdür. Mahkemeler, milli güvenlik ve kamu düzeni meseleleri gerektiriyorsa veya bir davanın çözümü gerektiriyorsa, diğer tüm seçenekler tükendiğinde kaynakların ortaya çıkarılmasını isteyebilir. 2014 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanununda yapılan bir değişiklikle 29. madde kapsamında Romanya’da karalama ve iftira suç olmaktan çıkarılmıştır. (Romanya Parlamentosu, 2014)

Romanya’da görsel-ışitsel medyanın Avrupa Birliğine entegre olacak şekilde düzenlendiğini görmekteyiz. Ancak, yazılı basın ve çevrimiçi medya Romanya’da düzenlenmemiştir. Bunun istisnası olarak internette suç teşkil eden vakalar; azınlıkları nefret söyleminden koruyan yasalar, ayrımcılık ve şiddete teşvikle ilgili yasalar ve ayrıca mahremiyet, haysiyet ve kamu haklarını koruyan yasalar gibi ilgisiz çeşitli yasalara tabi olabilmektedir. Romanya’da sansür yasaktır, ancak medya içeriği, insan haklarına saygıyı teşvik ve garanti eden, nefret söylemini ve ayrımcı uygulamaları cezalandıran çeşitli kurumların müdahaleleriyle düzenlenebilir. (Dumitrita Holdis, Media Influence Matrix: Government, Politics and Regulation, 2019)

Gazeteci dernekleri ve sivil toplum grupları genellikle hâlihazırda kabul edilmiş yasalara ve politikalara tepki göstermektedir. Ancak nadiren medya düzenlemelerini ve politikalarını değiştirmeyi başarmışlardır. Sivil toplum grupları, yasal düzenlemelere müdahale etme konusunda başarılı olamamıştır. Yasaların hazırlanmasını izleme konusunda aktiflerdir.

Romanya’da gazeteciliğin profesyonelleşmesi için dönüm noktası niteliğindeki bir olay, 2004 yılında Medya Kuruluşları Konvansiyonu (COM) tarafından “Deontolojik Yasa’nın” kabul edilmesiydi. 2002’de kurulan COM; medya sahipleri, medya kuruluşları ve profesyonel dernekler dâhil olmak üzere 40 kadar profesyonel medya kuruluşu ve bireyin ittifakıydı. Belirlenen etik kurallar, gazetecilerin işlerini yaparken uymaları gereken ilkeler, haklar ve yükümlülüklerden oluşur. Gazetecilerin kendi değerleriyle çelişen görevleri yerine getirmeyi reddetme hakkına sahip olduğunu belirterek gazeteciliği kamu yararına çalışan bir meslek olarak tanıır. (Petcu & Boicu, 2013) Bu tür davranış kuralları gazetecilerin profesyonel kimliğini şekillendirmede önemli ve güven oluşturmak için hayati bir araç olmasına rağmen, bu alanda etkili profesyonel kuruluşların eksikliği bunların uygulanmasını engellemektedir.

Genel Veri Koruma Yönetmeliği’nde (GDPR) toplanan yeni AB yasal hükümlerini aktaran Romanya veri koruma mevzuatı, gazetecilerden kaynaklarını açıklamalarını istemek için yüksek profilli bir yolsuzluk vakasında kullanılmıştır. Veri koruma konusunda yeterli bir yasal çerçeve bulunmasına rağmen, kanunun kurumsal uygulamaları ve uygulanması, Rumen gazeteciliği için ciddi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. (Dumitrita Holdis, Media Influence Matrix: Government, Politics and Regulation, 2019)

Romanya’da 2002 yılında çıkarılan 504 numaralı “Görsel-İşitsel Kanun” ile “sansür, editoryal bağımsızlık, kamunun bilgi alma hakkı, serbest rekabet, azınlıkların korunması, kültürlerin korunması, görsel-ışitsel medya sektöründeki ve medya şirketlerinin faaliyetlerindeki şeffaflık” alanlarında olumlu düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, bu kanunda belirtilen “bağımsız, sansürsüz, şeffaf” medyanın hayata geçirildiğini söylemek mümkün değildir. Haber kaynaklarının gizliliği konusunda düzenleme ise herhangi bir vakada “milli güvenlik veya kamu düzeninin korunması” gibi bir gerekçe gösterilerek bilgi veren kişilerin veya kurumların ifşa edilmesinin önü açılmıştır.

Romanya ve Türkiye Medyasının Karşılaştırması

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yıllık Yolsuzluk Algıları Endeksi'ne göre, 2020 yılında Romanya, 69. sırada yer alırken Türkiye ise 86. sırada yer almaktadır. Türkiye 2012 yılına göre yolsuzluk konusunda yol kat etmiş görünse de, Romanya'nın yanında yolsuzluk konusunda daha olumsuz bir görüntü çizmektedir. Romanya, Türkiye ile karşılaştırılınca daha az yolsuzluk algısına sahip görünse de Avrupa ülkeleri arasında bu konuda iyileştirme girişiminde bulunması gereken ülkeler arasındadır. İki ülkenin de yolsuzluk ile ilgili sıralamasında medyadaki yolsuzlukların payı bulunmaktadır.

Romanya'da gazetecilikte finansman kaynakları reklamlar, devlet finansmanı ve bağışlar şeklinde gerçekleşmekteyken; Türkiye'de daha çok reklamlar ve devlet finansmanı ön plana çıkmaktadır. Türkiye'deki devlete ait TRT, TRT Haber, TRT Belgesel, TRT World vb. kanallara kamusal finansman sağlanır.

Türkiye'de her geçen gün gazete okuma oranları düşmektedir. Türkiye Eğilimleri Araştırması 2020 raporuna göre Türkiye'de gazete okumayanların oranı %56.6 olarak belirlenmiştir. (Yeni Bir Mecra, 2022) Romanya'daki gazete okunma oranları kadar düşüş yaşanmasa da Türkiye'de de pandeminin etkisiyle gazete okuma oranları her geçen gün azalmaktadır. Her iki ülkede de gazete okuma oranları bu kadar düşük olduğu ve gazete basımı devam ettiği sürece, satışların düşüşü reklam verilme oranlarını azaltacaktır. Bu nedenle, gazeteler siyasi bağlantılar aracılığı ile finanse edilebilecektir. Böylece partiler kendi propagandalarını gazeteler aracılığı ile yapma imkanı bulacaktır.

Romanya ve Türkiye'de televizyon izleme sürelerinde artış yaşanan dönem pandemi dönemi olmuştur. Romanya ve Türkiye'de az sayıda şirket medya sektörüne hakim durumdadır. Belirli şirketler birçok kanala ya da gazeteye sahiptir. Türkiye'de çapraz ve dikey tekelleşmeler görülmektedir. Örneğin, Demirören Holding'in hem gazetesi, haber kanalı bulunmaktadır; hem de inşaat, sanayi, enerji vb. sektörlerde de bulunmaktadır. Bunlar çapraz tekelleşmeye örnektir. Romanya'da ise medya sahiplikleri daha çok yatay tekelleşme çizgisinde ilerlemiştir. Televizyon kanalı sahipleri farklı televizyon kanalları almış ve gazete sahipleri farklı isimlerde gazeteler çıkarmıştır. Bu durumun istisnası durumlar ise yolsuzlukla suçlanan medya sahiplerinin farklı sektörlerdeki illegal faaliyetleridir.

Romanya'da halkın çoğunluğu sosyal medyayı (özellikle Facebook ve Youtube) ana haber kaynağı olarak kullanmaktadır. Türkiye'de de gazete satışlarının düşmesinin ardından, insanların haber siteleri ve sosyal medyayı haber kaynağı olarak kullanım oranlarında artış yaşanmıştır. Dijital medya her geçen gün güçlenmektedir. Çevrimiçi medyayı yönlendirenler, halkın kanaatlerini de şekillendirecektir.

Romanya'daki gazeteciler, düşük maaşlar almaları ve iş güvencesi yokluğu gibi nedenlerle patronlarının siyasi bağlantılarını da düşünerek haber yapmak zorundadır. Türkiye'de basın çalışanları için yasada yapılan değişiklikler işverenlerin konumunu güçlendiriyor. Bu nedenle zaten düşük ücretle çalışan ve iş güvencesi olmayan gazeteciler patronlarının istekleri paralelinde haber yapmaktadır. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1952) Hem Romanya hem de Türkiye'de gazeteciler işlerini kaybetmemek için kendilerine otosansür uygulamaktadır. Maalesef ki, Romanya'da otosansürle mücadele girişimleri, otosansürü azaltmak yerine arttırmıştır. Türkiye ise otosansürü azaltmak için bir girişimde bulunmamıştır.

Romanya'daki medya sahipleri ve politikacıların yakın ilişkiler sürdürdüğü görülmektedir. Büyük medya şirketi sahipleri siyasi bağlantılarının hedefleri doğrultusunda propaganda yapmaktadır. Bu durum Romanya'da medyanın hükümet tarafından ele geçirildiğinin en önemli göstergelerinden biridir. Söz konusu medyanın ele geçirilmesi örneği Türkiye için de geçerlidir.

Basılı yayınların ve çevrimiçi medyanın Romanya’da herhangi bir düzenlemeye tabi olmaması bir eksiklik yaratmaktadır. Üstüne üstlük Genel Veri Koruma Yönetmeliği gibi düzenlemeler ile halkın bilgi alma hakkı engellenmiştir. Yönetmelik kapsamında, gazetecilerin hükümetten bilgi alıp “kamuyu bilgilendirme” görevini yerine getirmesini engelleyebilecek yetkiyi veren maddeler bulunmaktadır. Romanya’da sansür yasaktır, ancak Veri Koruma Yönetmeliği’ne göre insan haklarının korunması için nefret söylemi ve ayrımcı uygulamalar olması durumunda belirli kurumların müdahalelerine izin verilmektedir. Romanya’da haberlerin kısıtlanma yöntemleri de bu çerçevede belirlenmiştir. Türkiye’de 5187 sayılı Basın Kanunu’nun madde 3’teki bendinde “Basın özgürlüğünün kullanımı demokratik yapıya uygun olarak toplumun tüm bireylerini kapsayacak çerçevede; kişilerin hukuki özgürlüklerini, bireysel ve parçası oldukları toplumun hem fiziki hem de psikolojik sağlığını, kültürel yapılarına özgü düşünce ve yaşam tercihlerini, vatandaşı oldukları devletin hukuki ve fiziki güvenliğini tehdit edebilecek, yaşadıkları ülkenin huzur ve milli bütünlüğünün korunmasına engel olabilecek ve hükümete ait gizli bilgilerin ifşa edilmesine sebebiyet verebilecek durumlardaki eylemlerde sınırlamalara tabi tutulabilir.” şeklinde bir kanun maddesi bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Türkiye’de basın özgürlüğü verilirken aynı zamanda geri alınan bir hak olmuştur. Çünkü birçok vakada halkın haber alma özgürlüğü “milli güvenlik, kamu güvenliği ve devlet sırlarının açıklanması” nedenleriyle engellenmiştir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2004) Özetle, görüldüğü üzere Türkiye ve Romanya medyası büyük ölçüde birbirine benzemektedir.

Sonuç

Rumen medyası olumsuz şartlarda faaliyet göstermektedir. Bu ortamda bağımsız gazeteciliğin yaşaması pek mümkün değildir. Başta yazılı basın ve radyo olmak üzere yerel medyanın yaşadığı keskin düşüş özellikle endişe vericidir.

Televizyon pazarına iki şirket hâkimdir. Başkent Bükreş’ten üretilen ve yayımlanan içerik, haber pazarına hâkimdir. Bükreş’teki en büyük medya kuruluşları, hem yerel medyayı ve tüm ülkenin medyasını kapsayacak güce sahiptir. Örneğin, televizyon pazarı iki şirket tarafından bölünmüştür. Romanya’nın en başarılı televizyon kanalı olan Pro TV’yi işleten Central European Media Enterprises (CME) ve bir başka oldukça popüler kanal olan Antena 1’i yöneten Intact Media Group. İki grup, Rumen izleyici kitlesinin neredeyse yarısını kontrol etmektedir.

Gazeteciliğin gelişebileceği tek alan, haber sayfalarının çoğaldığı internettir. Bununla birlikte, birçoğu küçük şirketler ve finansal olarak mücadele etmektedir. Küçük medya şirketlerinin finansal destek alabileceği alan dijital haber sayfalarıdır. Ancak halkın medyaya ve gazetecilere güveni düşük seviyelerdedir. Genellikle medya aboneliğine ve içeriğine para harcamak istemeyen bir halk kitlesi bulunmaktadır. Bütün bunlar, Romanya’nın bağımsız gazeteciliğinin geleceğine dair beklentileri karartmaktadır.

Medya hakkındaki düzenlemeler neredeyse tamamen parlamento komiteleri, devlet tarafından yönetilen düzenleyiciler ve bazen bu alanda genellikle çok az veya medya konusunda uzmanlığa sahip olmayan milletvekilleri gibi devlet organları tarafından şekillendirilmektedir. Gazeteci dernekleri ve sivil toplum grupları, yasaların hazırlanma sürecinde yeterince etkili bir müdahalede bulunamazken, bunlar yasa veya yönetmelikler kabul edildikten sonra tepki göstermektedir. Özetle, sivil toplum kuruluşları medya düzenlemeleri daha kabul edilmemişken nadiren müdahale etmektedir.

Az sayıda medya şirketi devletle kurduğu siyasi çıkar ilişkileri sayesinde güçlü konumda bulunmaktadır. Medya sektöründeki konsantrasyon piyasada az sayıda güçlü şirketin lehine olmuştur. Avrupa Birliği’nin yolsuzlukta 3. ülkesi konumunda olan Romanya’da medya patronları da yolsuzluk yapmaktadır. Medyada “bağımsız, şeffaf ve doğru” haberciliğin olmadığı, Rumenlerin medyaya güven oranları ve yapılan sahte haberlerin yüksekliği ile ortadadır. Gazete okunma

oranlarının düşüklüğü nedeniyle gazete sahipleri devlet finansmanına ihtiyaç duymaktadır. Devletin medyaya finansman sağlayabilmesinin koşulu hükümetin görüşleri paralelinde propaganda yapılmasıdır. Romanya'daki muhabirlerin özgür olmayan çalışma koşulları patronlarının görüşleri ve siyasi ilişkileri doğrultusunda haber yapmalarını gerektirmektedir. Basın ile ilgili yapılan kanunlar medyaya siyasi müdahale sorununu çözmekten uzaktır. Bütün bunlar sonucunda Romanya'nın medyası ele geçirilmiştir.

Yetkili kuruluşlar hükümeti halkın tepkisinden korumak için “kamunun bilgi edinme hakkı”nı yok saymaktadır. Piyasada çoğulculuğun olmaması halkı hükümetin finanse ettiği bir avuç mecrayı (gazete, kanal) takip etmek zorunda bırakmıştır. Halkın medya okuryazarlığı düşük olduğu için hükümet halkı yönlendirmek için medyayı bir araç olarak kullanmaktadır. Medya finansmanı konusunda dış kaynaklara bağımlılık oldukça devletin medyayı yönlendirmesi kolaylaşacaktır. En çok takip edilen gazete ve kanalların sahipleri hakkında yolsuzluk ve sansür skandalları oldukça Romanya'da özgür bir medyadan bahsedilemez. Bağımsız gazetecilik faaliyetleri devlet tarafından engellenmektedir. Romanya'nın gazetecilik için güvenli ve üretken bir ortam yaratmak için uzun vadeli bir strateji bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, hükümetin yönlendirmediği bir medya sektörü yapılanması için yaptırım gücü yüksek bir Basın Kanunu'na ihtiyaç vardır. Medya sektöründe çoğulculuğun sağlanması için denetim yapacak kuruluş bulunmalıdır. Gazetecilerin bağımsız habercilik yapabilmesi için medya çalışanlarını koruyacak kanunlar ve düzenlemeler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Avrupa Komisyonu. (2021, Aralık 2). *Comisia Europeana*. Şubat 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/inf_21_6201 adresinden alındı
- Bratu, A. (2021, Aralık 14). *G4 Media Romania*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.g4media.ro/firul-evenimentelor-din-cabinetul-senatoarei-sosoaca-relatat-de-translatorul-echipei-de-jurnalisti-italieni-care-pandemie-doamna-atunci-tu-si-ea-de-ce-nu-ati-murit.html> adresinden alındı
- Bunea, I. (2016, 5 30). *Pagina de Media*. 2022 tarihinde <https://www.paginademedias.ro/2016/05/pro-tv-intact-si-kanal-d-iau-80-din-banii-tv-adica-aproape-200-de-milioane-de-euro-raman-30-de-milioane-la-celelalte-50-de-posturi/> adresinden alındı
- Burda International. (2016). *Mediakit 2016*. Şubat 2022 tarihinde Femeia.ro: <https://www.burda.ro/wp-content/uploads/2016/mediakits/FEMEIA-mediakit-2016-RO.pdf> adresinden alındı
- Can, R. R. (2021, Kasım 2). Romanya'da Modernizasyon Ve İşgücü Kitlığı Arasında Tarımsal Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 603-632.
- CEU Democracy Institute. (2004). *CEU Democracy Institute*. Ocak 2022 tarihinde <https://cmds.ceu.edu/romania> adresinden alındı
- Chirileasa. (2021, 1 19). *Romaia Insider* . 2022 tarihinde <https://www.romania-insider.com/initiative-ro-media-market-jan-2021> adresinden alındı
- Chirileasa, A. (2015, Haziran 5). *Romania-Insider*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.romania-insider.com/rompetrol-files-for-insolvency> adresinden alındı
- CMS. (2022). *CMS: Law, Tax, Future*. Şubat 2022 tarihinde <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-data-protection-and-cyber-security-laws/romania> adresinden alındı
- Cojan, L. (2019, Ekim 28). *Digi24*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/klaus-iohannis-a-semnat-decretul-privind-trecerea-in-rezerva-a-lui-nicolae-ciuca-1207962> adresinden alındı
- Cretu, I.-N. (2014). Situatia Presei Din Romania: Moguli Media. *Revista Ştiintifica* , s. 2014-217.
- Daily Business. (2008, Ekim 30). *DailyBusiness.ro*. Şubat 2022 tarihinde <http://www.dailybusiness.ro/stiri-media-marketing/saptamanalul-click-pentru-femei-lansat-intr-un-tiraj-initial-de-350-000-exemplare-18695/> adresinden alındı
- Dobreanu, C. (2019, 3 9). *Europa Librera Romania*. 2022 tarihinde <https://romania.europalibera.org/a/partidele-facebook-%C8%99i-paginile-false-cat-de-rasbandite-sunt-fabricile-de-trolli-in-romania-/29811044.htm> adresinden alındı

Dudescu, D. (2020, Mayıs 15). *Libertatea*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.libertatea.ro/stiri/decizia-ancom-site-urile-web-blocate-in-timpul-starii-de-urgenta-pentru-rasandirea-de-stiri-false-ar-putea-fi-accesate-din-nou-2999386> adresinden alındı

Dumitrita Holdis, M. D. (2019). *Media Influence Matrix Romania: Executive Summary*. Budapest: Center for Media, Data and Society (CMDS),.

Dumitrita Holdis, M. D. (2019). *Media Influence Matrix: Government, Politics and Regulation*. Budapest: CEU Center for Media, Data and Society (CMDS).

Encyclopedia. (tarih yok). *Encyclopedia*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/iliescu-ion-b-1930> adresinden alındı

Ernst, I. (2020, Aralık 24). *Romania Insider*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.romania-insider.com/romania-new-government-florin-citu-sworn-in> adresinden alındı

Euro Indicators. (2022). *Third Quarter of 2021*. María Guadalupe Moreno Cabanillas.

Euronews. (22, Aralık 2019). *Euronews*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.euronews.com/my-europe/2019/12/22/romania-marks-30-years-since-1989-revolution> adresinden alındı

European Commission. (2021, Aralık 2). *European Commission*. 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_6471 adresinden alındı

Eurostat. (2018, Nisan 23). *Eurostat News*. Şubat 2022 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20180423-1> adresinden alındı

Freedom House. (tarih yok). *Freedom House*. Aralık 2021 tarihinde <https://freedomhouse.org/country/romania/freedom-world/2021> adresinden alındı

Godinac, C. (2012, Ocak). Journalism În Umbră: Provocarea Pentru Libertatea Presei În România. *Revista de Studii Media* , s. 83-90.

Holt, E. (2010, Ekim). Romania's Health System Lurches Into New Crisis. *World Report* , s. 1211-1212.

HotNews . (2010, Mart 15). *HotNews.ro*. Şubat 2022 tarihinde https://economie.hotnews.ro/stiri-media_publicitate-7033445-romania-libera-relansat-noua-imagine-acelasi-format-pret-mai-mare.htm adresinden alındı

HotNews. (2021, Ocak 20). *HotNews*. Şubat 2022 tarihinde https://economie.hotnews.ro/stiri-media_publicitate-24551509-robert-turcescu-care-deconspirat-direct-fost-ofiter-acoperit-revine-presa.htm adresinden alındı

Hürriyet Gazetesi. (2007, Şubat 16). *Big Para Hürriyet*. Şubat 2022 tarihinde https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/romanya-da-tv-yayimciligina-kanal-d-damgasi_ID594472/ adresinden alındı

Index Mundi. (2021, Eylül 18). *Index Mundi*. Ocak 2022 tarihinde https://www.indexmundi.com/romania/demographics_profile.html adresinden alındı

Institutul Național de Statistică. (2021, Ocak 1). *Institutul Național de Statistică*. Ocak 2022 tarihinde <https://insse.ro/cms/ro/> adresinden alındı

Ivan, L., Pricopie, R., Frunzaru, V., Cismaru, D., & Corbu, N. (2012). The Risk of Dropping Education for Romanian High School Students: Structural Factors and Educational Policies. *Social and Behavioral Sciences* , s. 2312 – 2321.

Media Fact Book . (tarih yok). *Media Fact Book* . Ocak 2022 tarihinde <http://www.mediafactbook.ro/> adresinden alındı

MediaSind. (2021, Ekim 4). *MediaSind*. Ocak 2022 tarihinde <http://www.mediasind.ro/despre-noi> adresinden alındı

Mertek Media Monitor. (2021). *Media Market Trends and Distortions in the Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia*. Macaristan: Mertek Media Monitor.

Mollison, T. A. (1998). Television Broadcasting Leads Romania's March Toward an Open, Democratic Society. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* .

NATO. (1998, Kasım 23). *North Atlantic Treaty Organization*. Şubat 2022 tarihinde <https://archives.nato.int/visit-by-president-of-romania-dr-emil-constantinescu-to-nato-on-25-november-1998> adresinden alındı

Neagu, B. (2021, Temmuz 9). *Euractiv*. Şubat 2022 tarihinde https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romanas-finance-minister-dismissed-over-reform-delays/ adresinden alındı

Nica, V. (2015, Eylül 24). *Adevarul*. Şubat 2022 tarihinde https://adevarul.ro/moldova/social/legislatia-impact-negativasupra-accesului-informatie-jurnalistii-plang-secretomanie-1_560387b9f5eaafab2cefb6cb/index.html adresinden alındı

Olivier Baisnée, S. F. (2015, Haziran). How Effective is Media Self-regulation? Results From a Comparative Survey of European Journalists. *European Journal of Communication*, s. 249-266.

Pana, I. (2021, 10 1). *Forbes Romania*. 2022 tarihinde <https://www.forbes.ro/piata-tv-este-incremenita-si-telespectatorii-sunt-resemnati/> adresinden alındı

Perju, V. (2015, Ocak). The Romanian Double Executive and The 2012 Constitutional Crisis. *International Journal of Constitutional Law*, s. 246–278.

Petcu, M., & Boicu, R. (2013). Deontological Codes of Journalists: Romanian Experience. 2. *International Conference on Media Ethics* (s. 101-109). İspanya: Seville University Press.

Popescu, M., & Toma, R. B. (2019). *Media Influence Matrix: Funding Journalism*. Budapest: CEU Center for Media, Data and Society (CMDS).

Popescu, M., Bodea, R., & Toma, R. (2021). *Monitoring Media Pluralism In The Digital Era Country Report: Romania*. Bucharest: Center For Media Pluralism and Media Freedom.

Portal Legislativ. (1994, Haziran 17). *Portal Legislativ*. Şubat 2022 tarihinde <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/4122> adresinden alındı

Radio România Internațional. (2020, Ekim 24). *Radio România Internațional*. Şubat 2022 tarihinde https://www.rri.ro/ro_ro/receptia_programelor_rii_in_limba_romana_in_perioada_28_martie_30_octombrie_2021-262# adresinden alındı

Reporters Without Borders. (2018, 12 29). *Reporters Without Borders*. Aralık 2021 tarihinde <https://rsf.org/en/news/romania-press-freedom-free-fall-its-takes-over-eu-presidency> adresinden alındı

Reporters Without Borders. (2022). *Reporters Without Borders*. Ocak 2022 tarihinde <https://rsf.org/en/romania> adresinden alındı

Ringier. (2022). *Ringier*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.ringier.com/location/eastern-europe/> adresinden alındı

Robert Schuman Centre. (2021). *Monitoring Media Pluralism in The Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, Republic of North Macedonia, Serbia & Turkey in the year 2020*.

Romanya Parlamentosu. (2002, Temmuz 22). *Lege5 Romania*. Ocak 2022 tarihinde <https://lege5.ro/gratuit/gm4dqjz/legea-audiovizualului-nr-504-2002> adresinden alındı

Romanya Parlamentosu. (2014, Kasım 4). *Legislatie*. Şubat 2022 tarihinde <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/164043> adresinden alındı

Romanya Parlamentosu. (2020, Mart 16). *Legislatie*. Şubat 2022 tarihinde <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/223831> adresinden alındı

Sanoma. (2004, Ekim 13). *Sanoma*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.sanoma.fi/news/2004/news-imported-from-wp/sanoma-hearst-romania-lanseeraa-femeia-de-azin2/> adresinden alındı

Sava, J. A. (2021, Nisan 22). *Statista*. 2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1094615/export-partner-countries-romania/> adresinden alındı

Sirbu, L. (2021, Ocak 3). *Ziare*. Şubat 2022 tarihinde <https://ziare.com/sebastian-ghita/dna/dosarele-care-l-tin-pe-fostul-deputat-psd-sebastian-ghita-departe-de-romania-1654004> adresinden alındı

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Romanya Ülke Profili*. İstanbul.

The Guardian. (2011). *The Guardian UK*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/century/1980-1989/Story/0,6051,110504,00.html> adresinden alındı

The Observatory of Economic Complexity. (2019). *The Observatory of Economic Complexity*. <https://oec.world/en/profile/country/rou> adresinden alınmıştır

Transparency International. (2020). *Corruption Perception Index*.

Transparency International. (tarih yok). *Transparency International*. Ocak 2022 tarihinde <https://www.transparency.org/en/countries/romania> adresinden alındı

TRT Haber. (2021, Kasım 25). *TRT Haber*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/romanyada-yeni-hukümet-kuruldu-629963.html> adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1952, Haziran 13). *Mevzuat*. Ocak 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5953.pdf> adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2004, Haziran 9). *Mevzuat*. Ocak 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5187.pdf> adresinden alındı

Ulmanu, A. (2002, Nisan 9). Impressive Media Offer, Particularly in Broadcast and Written Media Field. *Media Online* .

Ulmanu, A.-B. (tarih yok). *Wayback Machine*. 2022 tarihinde https://web.archive.org/web/20160113035409/http://ejc.net/media_landscapes/romania#link_438 adresinden alındı

Xinhua Tongxunshu. (2020, Aralık 24). *Xinhua Tongxunshu*. Şubat 2022 tarihinde http://www.xinhuanet.com/english/2020-12/24/c_139614180.htm adresinden alındı

Yeni Bir Mecra. (2022, Ocak 2021). *Yeni Bir Mecra*. Ocak 2022 tarihinde <https://yeni1mecra.com/turkiyede-gazete-ve-kitap-okuma-oranlari-giderek-dusuyor/> adresinden alındı

Zoltan, P. (2014, Eylül 22). *Saltmin Media*. Şubat 2022 tarihinde <https://saltmin.com/2014/09/22/robert-turcescu-da-am-fost-lt-colonel-sub-acoperire/> adresinden alındı

Ekler

Romanya’da 2002 yılında çıkarılan 504 numaralı “Görsel-İşitsel Kanun” basınla ilgili düzenlemeler içermektedir. Bunlar;

Madde 3

2) Tüm yayıncılar, gerçekleri ve olayları doğru bir şekilde sunarak kamuoyunun nesnel bilgisini sağlamak ve özgürce fikir oluşumunu desteklemekle yükümlüdür.

Madde 6

1) Görsel-İşitsel iletişimde her türlü sansür yasaktır.

2) Yayın yapan kişilerin editoryal bağımsızlığı bu kanun kapsamında garanti altındadır.

Madde 7

1) Haberlerin, programların veya program hizmetlerinin kapsamında kullanılan haber kaynaklarının gizliliği bu kanunla garanti kapsamındadır.

4) Bilgi kaynaklarının gizliliği, sağlanan bilgilerin doğruluğunun sorumluluğunu üstlenmeyi zorunlu kılar.

6) Bilgi kaynağının açıklanması durumu; milli güvenlik gerekçesiyle, kamu düzeninin korunması için gerekli bulunduğu ve mahkeme önündeki davanın çözülmesinde gerekli bulunduğu mahkemelerce istenebilir.

Madde 10

1) Ulusal Görsel-İşitsel Konsey, bundan böyle Konsey olarak anılacaktır, parlamenter denetim altında özerk bir kamu otoritesidir ve görsel-İşitsel iletişim alanında kamu yararının garantörüdür.

2) Konsey, görsel-İşitsel program hizmetleri alanında, bu Kanundaki şartlar ve hükümlere uygun olarak tek düzenleyici otoritedir.

3) Görsel-işitsel iletişim alanında kamu yararının garantörü olarak Konsey aşağıdakileri sağlama yükümlülüğüne sahiptir:

a) Romanya'nın yargı yetkisi altındaki yayıncılar tarafından iletilen program hizmetlerinin içeriğinde çoğulcu fikir ve görüşlerin ifade edilmesine riayet edilmesi;

b) kamuya açık bilgi kaynaklarının çoğulculuğu;

c) serbest rekabeti teşvik etmek;

d) ulusal yayın hizmetleri ile yerel, bölgesel veya tematik hizmetler arasında dengeli bir ilişki;

e) insan onurunun korunması ve azınlıkların korunması;

f) Rumen kültür ve dilinin, ulusal azınlıkların kültür ve dillerinin korunması;

g) görsel-işitsel sektörde kitle iletişim araçlarının şeffaflığı;

h) medya şirketlerinin faaliyetinin şeffaflığı.